

Адміністративна юрисдикція як ефективний механізм захисту прав особи

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-07-03

Постійна адреса:

<https://constitutionalist.com.ua/administratyvna-iurytskyia-iak-efektyvnyj-mekhanizm-zakhystu-prav-osoby/>

Відомості про автора

Берназюк Ян Олександрович, суддя Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Анотація

Вступ

Актуальність теми. Утвердження України як демократичної та правової держави вимагає дієвих механізмів захисту прав особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи).

Адміністративна юрисдикція, яка функціонує на основі частини п'ятої статті 125 Конституції України, та ефективність роботи адміністративних судів у вирішенні спорів між особою і суб'єктами владних повноважень має ключове значення для забезпечення верховенства права (правовладдя) та зміцнення довіри у суспільстві

Наукова гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що адміністративна юрисдикція є ефективнішим механізмом захисту прав особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень порівняно з приватноправовими судами.

Зазначені питання розглядалися автором і в попередніх наукових роботах, присвячених конституційному статусу адміністративних судів, особливостям реалізації адміністративної процедури, застосуванню дискреційних повноважень та практиці захисту публічних інтересів у судовому порядку [1-4].

Попри позитивні досягнення у становленні адміністративної юстиції, на практиці існують серйозні виклики, які впливають на реальну ефективність захисту прав особи. Серед них – складнощі у розмежуванні юрисдикцій, питання своєчасності розгляду справ, виконання судових рішень, а також визначення меж судового контролю за дискреційними повноваженнями суб'єктів владних повноважень.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати ключові фактори (включаючи спеціальні процесуальні гарантії, принципи судочинства та механізми контролю), що визначають ефективність адміністративної юрисдикції як механізму захисту прав особи у відносинах із суб'єктами владних повноважень в Україні, та, на основі порівняльного аналізу з приватноправовими судами, обґрунтувати пропозиції щодо подолання існуючих викликів її функціонування (зокрема, у розмежуванні юрисдикцій та забезпеченні виконання судових рішень).

Основними завданнями дослідження є визначення сутності та конституційно-правових засад адміністративної юрисдикції, аналіз критеріїв розмежування адміністративної юрисдикції з

приватноправовими судами, аналіз переваг адміністративного судочинства, а також проведення порівняльного аналізу ефективності адміністративної та приватноправової юрисдикції.

Розділ 1. Адміністративна юрисдикція в системі захисту прав: сутність та принципи

1.1. Поняття, завдання та конституційно-правові засади адміністративної юрисдикції

Адміністративна юрисдикція є невід'ємною складовою системи правосуддя, що функціонує на основі принципу спеціалізації судоустрою (частина перша статті 125 Конституції України, стаття 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Її основне завдання, як визначено частиною п'ятою статті 125 Конституції України, – захист прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Це завдання кореспондує із засадами статті 3 Конституції України, яка проголошує людину, її права та свободи найвищою цінністю та покладає на державу обов'язок їх утвердження і забезпечення, а також відповідальність перед людиною за свою діяльність. Гарантоване статтею 55 Конституції України право кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень знаходить свою реалізацію насамперед через механізми адміністративного судочинства. Гарантування права на доступ до суду з метою оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень є вимогою принципу верховенства права, спрямованою на перевірку законності та правомірності їх діяльності. Адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного урядування, а його дієвість – засадничою для будь-якого суспільства, що ґрунтуються на принципі верховенства права, адже саме адміністративні суди покликані захищати особу, яка завжди є «слабшою» стороною у відносинах із державою та місцевим самоврядуванням. Завданням адміністративного судочинства, згідно зі статтею 2 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

1.2. Критерії розмежування з приватноправовими судами: акцент на сутності правовідносин та адміністративній процедурі

Визначення предметної юрисдикції адміністративних судів є одним із найбільш складних та дискусійних питань, що мають ключове значення для забезпечення права на доступ до правосуддя. Як свідчить практика Верховного Суду, при вирішенні питання про віднесення спору до адміністративної юрисдикції недостатньо враховувати лише суб'єктний склад сторін. Необхідно аналізувати сутність (характер) спірних правовідносин: чи виник спір у зв'язку зі здійсненням суб'єктом владних повноважень своїх владних управлінських функцій? чи перебувають сторони у відносинах влади-підпорядкування? Саме це відрізняє публічно-правовий спір від приватноправового, де домінує майновий чи особистий немайновий інтерес учасників.

Особливого значення набуває питання дотримання (чи порушення) адміністративної процедури суб'єктом владних повноважень. Недотримання встановленого законом порядку дій при прийнятті адміністративних актів чи вчиненні юридично значущих дій (наприклад, процедури вилучення земельної ділянки без належної згоди землекористувача, процедури державної реєстрації речових прав або процедури розгляду скарг на дії реєстраторів) становить самостійний предмет оскарження саме в порядку адміністративного судочинства [5]. Набрання 15 грудня 2023 року чинності Законом України № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» та подальше узгодження з ним спеціального законодавства (наприклад, Законом України № 4017-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру») ще більше підкреслює публічно-правовий характер спорів, пов'язаних із реалізацією адміністративних процедур, та виключну компетенцію адміністративних судів у їх розгляді [6].

1.3. Ключові принципи адміністративного судочинства як основа ефективності

Особливий статус та завдання адміністративної юрисдикції реалізуються через систему специфічних принципів, які відрізняють її від інших видів судочинства і спрямовані на забезпечення дієвого захисту прав особи у її відносинах з державою та місцевим самоврядуванням. Поряд із засадничим принципом верховенства права, що інтерпретується крізь призму захисту прав людини як найвищої цінності (стаття 6 КАСУ), ключове значення для ефективності мають: законність, правова визначеність та легітимні очікування,

добросовісність та заборона суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*), належне урядування (*good governance*), пропорційність, офіційне з'ясування обставин та активна роль суду.

Комплексне застосування цих принципів розкриває специфіку адміністративної юрисдикції як механізму, що має на меті не лише формальне вирішення спору, а й реальне відновлення порушених прав особи у її взаєминах з державою або місцевим самоврядуванням.

Розділ 2. Переваги адміністративної юрисдикції: теорія та практика

Аналіз законодавства та судової практики дозволяє виокремити низку суттєвих переваг адміністративної юрисдикції як механізму захисту прав особи у її відносинах із суб'єктами владних повноважень. Ці переваги випливають як зі специфіки процесуальних гарантій, так і з принципів, що закладені в основу адміністративного судочинства, а також спеціалізованих механізмів, спрямованих на підвищення ефективності правосуддя.

2.1. Процесуальні гарантії для "слабшої сторони"

Визнаючи нерівність сторін у публічно-правовому спорі, де особі протистоїть держава з її апаратом та ресурсами, КАСУ встановлює низку процесуальних гарантій, покликаних вирівняти можливості сторін та забезпечити реальний доступ до правосуддя для особи (фізичної або юридичної).

По-перше, це доступність звернення до суду. Передбачена можливість складання позовної заяви шляхом заповнення бланка, а також отримання допомоги в її оформленні від працівників апарату суду (стаття 160 КАСУ). Крім того, для певних категорій справ (соціальні, малозначні) встановлено винятки щодо обов'язкового представництва адвокатом (частина п'ята статті 131-2 Конституції України), а розміри судового збору, як правило, є фіксованими та значно нижчими, ніж у майнових спорах в інших юрисдикціях (стаття 4 Закону «Про судовий збір»).

По-друге, ключовою перевагою є покладання тягаря доказування на суб'єкта владних повноважень (частина друга статті 77 КАСУ). Такий суб'єкт не може посылатися на докази, які не були покладені в основу оскаржуваного рішення (за винятком неможливості їх отримання з незалежних причин), а суд не може витребувати докази у позивача, окрім тих, що підтверджують обставини порушення його прав.

По-третє, активна роль суду та принцип офіційного з'ясування обставин відрізняють адміністративний процес від суто змагального. Суд не обмежується доводами сторін, а має вживати заходів для всебічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин справи. Це включає право суду витребувати докази з власної ініціативи. Більше того, діє принцип *iura novit curia* («суд знає закони»), який зобов'язує суд застосовувати належні норми права незалежно від того, чи посилалися на них сторони. Унікальною є й норма частини другої статті 9 КАСУ, яка дозволяє суду виходити за межі позовних вимог, якщо це необхідно для повного та ефективного захисту прав, свобод та інтересів особи. Це кардинально відрізняється від підходів цивільного та господарського судочинства, де суд обмежений доводами сторін та заявленими вимогами.

2.2. Застосування ключових принципів на практиці як гарантія захисту

Переваги адміністративної юрисдикції також проявляються через практичне застосування судами спеціальних принципів, розглянутих у попередньому розділі. Ці принципи стають дієвим інструментом захисту від свавілля чи помилок влади, гарантуючи, що особа не може бути безправною в адміністративній процедурі.

Принцип добросовісності та заборона суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*) не дозволяє суб'єкту владних повноважень змінювати свою позицію на шкоду особі, яка діяла, розраховуючи на попередню поведінку такого суб'єкта. Принцип добросовісності повинен застосовуватися не лише при оцінці окремих адміністративних актів, а й у ширшому контексті адміністративного процесу. Наприклад, суб'єкт владних повноважень не може притягати до відповідальності за невиконання вимог, які сам же визнав неактуальними або сприяв їх невиконанню. Це забезпечує передбачуваність та захищає від маніпуляцій з боку влади.

Принципи правової визначеності та легітимних очікувань гарантують стабільність правового становища особи. Якщо особа отримала певний акт адміністративного характеру, такий як дозвіл або ліцензія, вона може розраховувати на його дію, і суб'єкт владних повноважень не може її анулювати лише через те, що сам припустився помилки при перевірці документів під час видачі. Анулювання можливе лише на чітких законних підставах, а не через намагання виправити власні недоліки за рахунок особи [7].

Принцип подолання формалізму є надзвичайно важливим для реального захисту прав. Адміністративний суд прагне встановити дійсну суть правовідносин. Відсутність певного формального документа (наприклад, посвідчення) не повинна бути перешкодою для отримання належних пільг чи виплат, якщо право особи підтверджується іншими доказами, а сама особа діяла добросовісно. Звісно, це не означає повного ігнорування процедури, але фокус зміщується на захист права по суті.

Принцип пропорційності виступає гарантією від надмірного втручання держави у права особи. Навіть якщо порушення з боку особи доведене, застосований до неї захід відповідальності має бути співмірним, необхідним і найменш обтяжливим. Суд оцінює не лише факт порушення, але й адекватність реакції на нього з боку суб'єкта владних повноважень: ефективний контроль має включати обов'язкову оцінку дотримання принципу належного урядування при реалізації дискреційних повноважень [8].

2.3. Спеціалізований підхід та ефективні механізми

Перевагою адміністративної юрисдикції є її спеціалізація на публічно-правових спорах, що дозволяє суддям глибше розуміти специфіку відносин "людина-влада", особливості застосування адміністративного законодавства та відповідних принципів.

Крім того, адміністративне судочинство має спеціалізовані механізми, спрямовані на підвищення ефективності захисту прав та забезпечення єдності практики. Інститут зразкової справи дозволяє Верховному Суду вирішувати типові справи, рішення в яких є орієнтиром для судів нижчих інстанцій при розгляді аналогічних спорів, що пришвидшує їх розгляд та забезпечує передбачуваність. Механізми судового контролю за виконанням судових рішень (статті 382, 383 КАСУ) дають суду важелі впливу на суб'єктів владних повноважень для забезпечення реалізації судових рішень на користь особи.

Прагнення до ефективності знаходить вияв і в застосуванні підходу «один спір – один процес», коли суд намагається вирішити всі аспекти спору в межах одного провадження, не змушуючи особу ініціювати кілька позовів для захисту одного порушеного права (наприклад, одночасно вирішуючи питання і протиправності відмови у пенсії, і правильності розрахунку стажу, залучивши відповідний орган як третю особу).

Певним показником ефективності захисту може слугувати і статистика: дані за 2024 рік свідчать про досить високий відсоток задоволення позовів до суб'єктів владних повноважень у судах першої інстанції (загалом 82%, а у найбільш масовій категорії соціальних спорів - 88%), що може вказувати на дієвість судового контролю за рішеннями та діями влади [10].

2.4. Роль суду у забезпеченні ефективного захисту

Виходячи з мети адміністративного судочинства, роль суду не обмежується лише констатацією порушення. Керівною ідеєю має бути те, що якщо існує предмет судового захисту, суд повинен мати ефективні інструменти для його реалізації. Адміністративний суд покликаний не лише виправити конкретну помилку суб'єкта владних повноважень та захистити право позивача, але й через своє рішення вказати владі на неприпустимість подібних порушень у майбутньому, тим самим сприяючи забезпеченню принципу правової визначеності для ширшого кола осіб.

Суд активно контролює дотримання суб'єктами владних повноважень встановлених адміністративних процедур, адже саме процедура є гарантією прав особи у відносинах з державою та місцевим самоврядуванням. Порушення процедури (наприклад, при вилученні землі без належної згоди) є підставою для визнання дій влади протиправними. При цьому суд оцінює, чи були вжиті суб'єктом владних повноважень заходи для інформування особи, з'ясування її позиції, забезпечення балансу інтересів.

Таким чином, переваги адміністративної юрисдикції полягають у комплексному поєднанні процесуальних гарантій, орієнтованих на захист "слабшої сторони", дієвих принципів, що обмежують свавілля влади та

формалізм, а також активної ролі суду, спрямованої на реальне відновлення порушених прав та забезпечення законності в діяльності публічної адміністрації. [9].

Розділ 3. Виклики та проблемні аспекти функціонування адміністративної юрисдикції

Попри беззаперечні переваги та ключову роль у захисті прав особи, функціонування системи адміністративної юрисдикції в Україні стикається з низкою викликів та проблемних аспектів, які впливають на її ефективність та потребують постійної уваги як з боку законодавця, так і судової практики.

3.1. Проблеми визначення та розмежування юрисдикції на практиці

Однією з перманентних проблем залишається чітке розмежування адміністративної юрисдикції від господарської та цивільної. Незважаючи на вироблення Верховним Судом критеріїв розмежування, що базуються на сутності правовідносин та наявності владних управлінських функцій, на практиці виникають складні ситуації. Особливо це стосується справ, де публічно-правовий елемент тісно переплетений з приватноправовим (наприклад, спори щодо державної реєстрації прав, що впливають з корпоративних відносин, або майнові спори за участю суб'єктів владних повноважень). Як свідчить практика, навіть у випадках оскарження актів органів влади (наприклад, наказів Мін'юсту за наслідками розгляду скарг на реєстраторів), визначення належної юрисдикції залежить від того, чи оскаржується сама процедура розгляду скарги суб'єктом владних повноважень, чи первинний спір, що призвів до реєстраційних дій. Така невизначеність може призводити до тривалих юрисдикційних спорів, затягування розгляду справи по суті та потенційної відмови у доступі до ефективного правосуддя.

3.2. Забезпечення реального виконання судових рішень

Навіть ухвалення законного та об'ґрунтованого рішення на користь особи не завжди гарантує реальне відновлення її прав. Питання виконання судових рішень в адміністративних справах, особливо тих, де відповідачем є суб'єкт владних повноважень, залишається актуальним викликом. Хоча КАСУ передбачає механізми судового контролю за виконанням рішень (статті 382, 383), їх практична дієвість не завжди є достатньою. Невиконання або неналежне виконання судових рішень органами влади підриває авторитет суду та нівелює саму суть права на судовий захист, перетворюючи його на формальність.

3.3. Питання строків розгляду та процесуальної ефективності

Ефективність правосуддя нерозривно пов'язана з його своєчасністю. Аналіз статистичних даних за 2024 рік свідчить про значне навантаження на адміністративні суди всіх інстанцій. Кількість справ, що надходять на розгляд, залишається високою, при цьому спостерігається суттєва нерівномірність навантаження між різними судами; середній час розгляду справ також має тенденцію до збільшення [10]. Хоча адміністративне судочинство прагне до реалізації принципу «один спір – один процес» для пришвидшення захисту права, високе навантаження та процесуальні складнощі можуть нівелювати ці зусилля, призводячи до затягування розгляду.

3.4. Баланс між захистом особи та публічним інтересом

Адміністративне судочинство покликане захищати особу від порушень з боку влади, але водночас воно має враховувати й публічні інтереси, а в певних випадках – і питання національної безпеки (трискладовий тест [1]). Знаходження справедливого балансу між, часто суперечливими інтересами, є складним завданням. Наприклад, при застосуванні заходів відповідальності до суб'єктів господарювання (анулювання ліцензій, дозволів, доступу до реєстрів) суд має перевіряти дотримання суб'єктом владних повноважень принципу пропорційності – чи відповідає застосований захід меті та чи не є він надмірно обтяжливим для особи. Практичне застосування цього принципу потребує ретельної оцінки всіх обставин та може бути предметом дискусій.

3.5. Виклики, пов'язані з дискреційними повноваженнями та судовим контролем

Наявність у суб'єктів владних повноважень дискреційних повноважень (права діяти на власний розсуд у межах закону) є необхідним елементом управління. Однак це створює виклик для судового контролю. Як

свідчить практика Верховного Суду, суд не повинен підмінити суб'єкта владних повноважень та перебирати на себе його дискреційні повноваження [8]. Якщо рішення такого суб'єкта визнано протиправним, але прийняття нового рішення належить до дискреції цього органу, суд, як правило, може лише зобов'язати його повторно розглянути питання з урахуванням висновків суду. Ефективність такого способу захисту може бути обмеженою, якщо суб'єкт владних повноважень знаходить формальні підстави для ухвалення аналогічного невідгідного для особи рішення. Важливим є дотримання балансу: дискреційним повноваженням суб'єкта владних повноважень мають кореспондувати адекватні контрольні повноваження суду, щоб забезпечити реальний, а не ілюзорний захист. Метою судового контролю є не лише виправлення конкретної помилки, а й захист права та запобігання аналогічним порушенням у майбутньому. Забезпечення балансу між повагою до дискреції та ефективним судовим контролем є ключовим чинником довіри до адміністративної юстиції.

3.6. Формалізм (суворе дотримання форми: правил, процедур, формальних вимог закону) vs субстантивний підхід (орієнтація на сутність правовідносин, справжні цілі та інтереси, які закон має захищати).

Хоча однією з переваг адміністративного судочинства є прагнення до подолання надмірного формалізму та захисту права по суті, існує і зворотний ризик. Учасники процесу, включно із суб'єктами владних повноважень, можуть намагатися використовувати формальні процедурні недоліки (наприклад, посиляючись на пропуск строку прокурором, що представляє державні інтереси) для уникнення розгляду справи по суті та необхідності доводити правомірність своїх дій. З іншого боку, і суди мають знаходити баланс між недопущенням зловживання процесуальними правами та необхідністю дотримання ключових процедурних гарантій. Як зазначалося, не кожне формальне порушення процедури з боку суб'єкта владних повноважень має наслідком скасування його акта, а лише те, що суттєво вплинуло на зміст рішення чи права сторін. Визначення цієї "суттєвості" також може бути викликом на практиці.

Розділ 4. Адміністративна юрисдикція vs приватноправові суди: порівняльний аналіз ефективності захисту прав

Оцінка ефективності адміністративної юрисдикції як механізму захисту прав була б неповною без порівняння її з іншими судовими інстанціями, до яких особа може звернутися за захистом, насамперед – із судами цивільної та господарської юрисдикції (далі – приватноправові суди). Таке порівняння дозволяє краще зрозуміти специфіку, сильні та слабкі сторони кожного механізму саме з точки зору особи, чиї права порушено.

4.1. Сильні сторони адміністративної юрисдикції у порівнянні з приватноправовими

Як було детально розглянуто у Розділі 2, адміністративна юрисдикція має низку переваг, які особливо яскраво проявляються при порівнянні з приватноправовими судами, коли йдеться про захист від дій (бездіяльності) чи рішень суб'єктів владних повноважень:

Спеціалізація та фокус на захисті від влади: Адміністративні суди створені саме для розгляду спорів у сфері публічно-правових відносин, що забезпечує глибше розуміння специфіки діяльності суб'єктів владних повноважень та кращий захист особи як "слабшої сторони".

Підвищена доступність: Нижчі ставки судового збору, можливість отримати допомогу в оформленні позову, винятки з обов'язкового адвокатського представництва роблять звернення до адміністративного суду доступнішим для особи.

Активна роль суду та полегшений тягар доказування: Принцип офіційного з'ясування обставин та покладання обов'язку доказування правомірності на суб'єкта владних повноважень значно полегшують позивачеві процес захисту своїх прав. Суд не є пасивним арбітром, а активно сприяє встановленню істини.

Ширші повноваження суду для ефективного захисту: Право суду вийти за межі позовних вимог (стаття 9 КАСУ), якщо це необхідно для повного захисту прав особи, є унікальною гарантією, відсутньою у ЦПК та ГПК, де суд обмежений доводами сторін та заявленими вимогами. Це дозволяє адміністративному суду обрати найбільш ефективний спосіб захисту, навіть якщо позивач його не зовсім точно сформулював.

Специфічні принципи як запобіжники: Застосування принципів належного урядування, легітимних очікувань, правової визначеності, добросовісності, заборони суперечливої поведінки, пропорційності надає додаткові

інструменти для захисту особи від неправомірних дій влади, які не завжди мають прямі аналоги у приватноправовому регулюванні.

Контроль за процедурою: Адміністративні суди приділяють значну увагу дотриманню суб'єктами владних повноважень встановлених законом процедур, визнаючи процедурні порушення самостійною підставою для скасування рішень такого суб'єкта, що є важливою гарантією від свавілля.

4.2. Сильні сторони приватноправових судів

Водночас, було б неправильно стверджувати про абсолютну перевагу адміністративної юрисдикції в усіх аспектах. Приватноправові суди також мають свої сильні сторони, які можуть бути більш ефективними для певних типів спорів або для певних категорій позивачів:

Чітка спеціалізація на приватних відносинах: Господарські та цивільні суди мають глибоку експертизу та усталені механізми для вирішення спорів, що виникають між приватними особами (договірні, корпоративні, спадкові, сімейні, спори щодо власності між приватними особами тощо).

Принцип диспозитивності: Хоча активна роль суду в адміністративному процесі є перевагою для "слабшої сторони", у спорах між рівними суб'єктами принцип диспозитивності (сторони самі визначають предмет і межі спору, розпоряджаються своїми правами) може бути більш зручним та передбачуваним для сторін, які мають достатньо ресурсів для самостійного ведення справи.

Оперативність у певних категоріях: Можливо, для деяких стандартизованих або безспірних вимог у приватноправовій сфері існують більш швидкі процедури (наприклад, наказне провадження), ніж розгляд справи в порядку адміністративного судочинства. Однак це потребує детальнішого порівняльного аналізу строків за конкретними категоріями справ.

4.3. Визначення юрисдикції та висновки щодо ефективності

Найбільші складнощі виникають у так званих "гібридних" справах, де перетинаються публічно-правові та приватноправові елементи. Саме тут питання розмежування юрисдикції стоїть найгостріше і може впливати на ефективність захисту.

Підсумовуючи порівняльний аналіз, можна зробити висновок, що для спорів, де основний конфлікт виникає у сфері публічно-правових відносин за участю суб'єкта владних повноважень, який діє в межах своїх владних управлінських функцій, адміністративна юрисдикція пропонує більш спеціалізований та, як правило, більш сприятливий для особи механізм захисту порушених права. Якщо існує предмет судового захисту у публічно-правовій сфері, адміністративний суд повинен мати ефективні інструменти для його реалізації.

Водночас, ефективність адміністративної юрисдикції не є абсолютною і стикається з викликами, розглянутими у попередньому розділі (дотримання строків, виконання судових рішень та ефективність контролю за дискреційними повноваженнями). Приватноправові суди залишаються основним та ефективним інструментом для вирішення спорів між рівними суб'єктами приватного права. Вибір належної юрисдикції залежить від правильного визначення сутності правовідносин та основного характеру спору. У цьому контексті подальша робота над чіткістю критеріїв розмежування та забезпеченням співпраці між судами різних юрисдикцій є важливою для гарантування права кожного на ефективний судовий захист.

Висновки

Адміністративна юрисдикція є ключовим інструментом захисту прав і свобод особи у публічно-правових відносинах, заснованим на спеціалізації судової системи та застосуванні принципів верховенства права, законності, правової визначеності, пропорційності й належного урядування. Її конституційно закріплене призначення полягає у гарантуванні справедливого судового захисту особи від можливого свавілля суб'єктів владних повноважень.

До основних переваг адміністративного судочинства належать: взаємодоповнюючі спеціалізовані процесуальні гарантії доступності та ефективного захисту прав особи (особливо як «слабшої сторони»); активна роль суду у всебічному встановленні обставин справи (принцип офіційного з'ясування); застосування принципів належного урядування, правової визначеності, легітимних очікувань і

пропорційності; можливість суду виходити за межі формального процесу в інтересах повного захисту порушених прав.

Попри суттєві переваги, ефективне функціонування адміністративної юрисдикції обмежується низкою системних викликів, зокрема: труднощами у практичному розмежуванні юрисдикцій, затягуванням розгляду справ через надмірне навантаження на суди, проблемами належного виконання судових рішень суб'єктами владних повноважень та викликами забезпечення ефективного судового контролю за реалізацією дискреційних повноважень.

Адміністративна юрисдикція виступає найбільш ефективним механізмом захисту прав особи у спорах із суб'єктами владних повноважень, тоді як приватноправові суди залишаються оптимальним інструментом вирішення спорів між рівними суб'єктами приватного права. Подальше вдосконалення законодавства та судової практики щодо розмежування юрисдикції та виконання рішень є ключовим для повної реалізації потенціалу адміністративної юстиції.

Список використаних джерел

1. Берназюк Ян. Адміністративний суд: конституційний статус, завдання та місце в системі судоустрою України // Слово Національної школи суддів України. – 2023, № 2(43) 2023, С. 28-46. URL: http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2023_2_43/slovo02-23.pdf (дата звернення: 30.04.2025)
2. Берназюк Ян. Вплив Закону України «Про адміністративну процедуру» на практику адміністративних судів: матеріали програми підвищення кваліфікації суддів окружних адміністративних судів та їх помічників. – Національна школа суддів України, 22 лютого 2024 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/administrative_procedure_bernaziuk.pdf (дата звернення: 30.04.2025)
3. Берназюк Ян. Дискреційні повноваження у світлі нового Закону України «Про адміністративну процедуру»: матеріали підготовки та підвищення кваліфікації керівників і заступників керівників апаратів місцевих, апеляційних судів, Вищого антикорупційного суду та Верховного Суду. – Національна школа суддів України, 7 жовтня 2024 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/99-%20administrative_procedure_discretion.pdf (дата звернення: 30.04.2025)
4. Берназюк Ян. Правові позиції Верховного Суду у публічно-правових земельних спорах: матеріали Всеукраїнського круглого столу «Актуальні питання юрисдикції у земельних спорах» (м. Харків, 28 березня 2025 р.). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/128_Case_law_of_the_Supreme_Court_on_public_land_disputes_bernaziuk.pdf (дата звернення: 30.04.2025)
5. Постанова Верховного Суду від 24 січня 2025 року у справі № 520/14994/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124705719> (дата звернення: 30.04.2025)
6. Постанова Верховного Суду від 22 листопада 2024 року у справі № 520/34082/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123241615> (дата звернення: 30.04.2025)
7. Постанова Верховного Суду від 15 серпня 2024 року у справі № 460/13317/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121036341> (дата звернення: 30.04.2025)
8. Постанова Верховного Суду від 09 грудня 2024 року у справі № 260/10888/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123602582> (дата звернення: 30.04.2025)
9. Постанова Верховного Суду від 9 травня 2024 року у справі № 580/3690/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118962328> (дата звернення: 30.04.2025)
10. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2024 році. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Analiz_KAS_2024.pdf (дата звернення: 30.04.2025)

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора